

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1996 metai

VILNIUS **pradai** 1997

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1996

VILNIUS 1996

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1996

VILNIUS 1997

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė komisija

Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA

Redakcinės komisijos adresas:

Kražių 5, 2001 Vilnius

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342

ISBN 9986-776-74-0

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

VAIDOTAS MAŽEIKA

**ALANDŲ SALYNO KLAUSIMAS;
JO SPRENDIMO PRINCIPŲ TAIKYMO
VILNIAUS KLAUSIMUI GALIMYBĖS**

XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje nauja tarptautinė institucija — Tautų Sąjunga, — su kuria daugelis europiečių bent jau tą dešimtmetį siejo didelės pastovios taikos žemyne viltis, sprendė keletą rimtų pokario Europos problemų. Viena jų — Lietuvos ir Lenkijos konfliktas — Lietuvos istorikams yra turbūt geriausiai pažįstama. Tuo pat metu Tautų Sąjunga nagrinėjo ir ginčą tarp 1917 m. pabaigoje nepriklausoma tapusios Suomijos ir Švedijos karalystės.

1921 m. gegužės 20 d. (truputį daugiau nei prieš mėnesį iki Tautų Sąjungos Tarybos rezoliucijos dėl Alandų salyno priėmimo) oficiozas „Lietuva“ savo įžanginiame straipsnyje, detaliai išdėstydamas Tautų Sąjungos politinės komisijos išvadas, kurios, kaip vėliau pamatysime, buvo itin palankios Suomijai, reikalavo: „Mes galim ir turim visą teisę iš jos [Tautų Sąjungos. — V.M.] reikalauti, kad ji ir į mus su lenkais taikintų tuos pačius valstybinių nesantaikų sprendimui dėsnius, kuriuos ji taiko ir kitoms valstybėms“¹.

„Lietuvos“ įžanginiame straipsnyje iškelto reikalavimo, kurį suprastume kaip oficialią Lietuvos poziciją, paakinti, peržvelgsime Alandų salyno klausimo ir jo sprendimo istoriją, o išvesdami lygiagrečią su tarptautinės bendruomenės mėginimu eliminuoti Lietuvos ir Lenkijos konfliktą dėl Vilniaus, pamėginsime įvardinti veiksnius, dariusius įtaką Tautų Sąjungos sprendimams.

Alandų salyno klausimu nėra daug rašyta, nors savo laiku šia problema labai domėjosi viso regiono ir Europos visuomenė. Tai buvo pirmas Tautų Sąjungos sėkmingai išspręstas politinis klausimas².

¹ Precedentas lietuvių lenkų nesantaikai išspręsti, *Lietuva*, 1921 05 20.

² M. Askenazy pareiškimas Asamblėjos III sesijoje, *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 314, l. 253; Tautų Sąjungos Tarybos ataskaita, *Journal of the League of Nations*, 1992, No. 2, p. 206.

F.P. Waltersas „Tautų Sąjungos istorijoje“³ Alandų salyno klausimo sprendimo istoriją nupasakoja labai trumpai ir tik faktografiškai. Autorius neieško vienokio ar kitokio klausimo sprendimo priežasčių. Sovietinė istorikė R. Iliuchina studijoje „Tautų Sąjunga 1919—1934“ Alandų salyno klausimo sprendimą vertina kaip „įvykdytą vadovaujantis jėgos pozicija, pažeidžiant teisėtus Rusijos interesus ir teises, taip pat ir tarptautinę teisę. Jo pasekmė buvo įtampos Baltijos regione augimas ir regiono pavertimas naujų tarpvalstybinių konfliktų židiniu“⁴.

Stambiausia studija, skirta Alandų salyno klausimo sprendimui Tautų Sąjungoje, priklauso amerikiečių istorikui Jamesui Barrosui. Monografijoje „Alandų salyno klausimas: jo sprendimas Tautų Sąjungoje“ autorius detaliai nagrinėja archipelago problemos priešistorę, plačiai aprašo visą klausimo nagrinėjimo Paryžiaus Taikos konferencijoje ir Tautų Sąjungoje procesą. Monografijoje mėginama atsakyti į klausimą, kokį vaidmenį sprendžiant šią problemą atliko Tautų Sąjunga ir koks vaidmuo tenka didžiųjų valstybių interesams bei sprendimams. Tai neabejotinai labai vertinga studija⁵.

Minėtinos, nors istoriografijai sunkiai priskirtinos, vienalaikės J. J. Sederholmo, R. Hermansono, Hj. J. Procope's, R. A. Wrede's, H. Hjarne's publikacijos, paskelbtos viename bendrame leidinyje 1920 m. Suomijos vyriausybės užsakymu⁶. Nors minėtų autorių (daugelis jų — žymūs Suomijos švedų mažumos atstovai) straipsniai turi aiškų propagandinį tikslą, bet jų pateiktas požiūris į Alandų salyno klausimo genezę ir sprendimo reikšmę Suomijai, Švedijai, švedų bendruomenei Suomijoje ir visam regionui padeda susivokti to meto situacijoje.

Alandų salyno klausimo genezė

Alandų salynas — tai šiaurinėje Baltijos jūros dalyje, Botnijos įlankos prieigose esantis keleto tūkstančių salų archipelagas. Jis yra Suomijos kontinento tąsa. Salas nuo švedijos skiria Kvarkeno sąsiauris (Alandų jūra) — vienintelis nuolatinei laivybai tinkamas kelias į Botnijos įlanką.

³ F.P. Walters, *History of the League of Nations*, New York, 1969, p. 103—104.

⁴ Р.М. Илюхина, *Луза Нацуй 1919—1934*, Москва, 1982, с. 151.

⁵ J. Barros, *The Aland Islands Question: Its settlement by the League of Nations*, New Haven and London, Yale University Press, 1968.

⁶ J.J. Sederholm, *The Aland question from the Swedish Finlanders point of view*, Helsingfors, 1920; H. Hjarne, *The essential points at issue in the Aland question*, Helsingfors, 1920; A.R. Hermanson, *A few facts concerning the Aland dispute*; Hj.J. Procope, *The Swedes of Finland and the Aland question*; R.A. Wrede, *The Aland question and Swedes of Finland*, in *Three authoritative statements on the Aland dispute*, Helsingfors, 1920.

Alandų salyno istoriją, anot J. Baroso, galima suskirstyti į tris dalis: Švedijos okupacija (nuo 1157 iki 1809 m.), Rusijos okupacija (nuo 1809 iki 1917 m.) ir Suomijos kontrolė (nuo 1917 m. iki dabar)⁷.

Pagrindinis veiksnys, lėmęs salų priklausomybę, buvo jų geografinė padėtis ir kova dėl Baltijos jūros kontrolės. Dėl savo geografinės padėties Alandų salos yra ypač svarbios strateginiu požiūriu. Napoleono teigimu, Alandai yra Stokholmo raktas. Salos yra patogus placdarmas operacijoms ir prieš Suomiją, jos kontroliuoja Botnijos ir Suomijos įlankas. Todėl jau XVIII a. karų tarp Rusijos ir Švedijos dėl dominavimo Baltijoje metu buvo pabrėžiama strateginė šių salų reikšmė. Rusijai salos atiteko 1809 m. Nepaisydama Anglijos ir Švedijos, siekusių, kad Baltija netaptų „Rusijos ežeru“, protestų, Rusija 1834 m. galutinai fortifikavo stambiausią archipelago salą Alandą.

Švedijos nerimas dėl archipelago grėsmės jos saugumui atvirai buvo išdėstytas karaliaus Oskaro laiške Napoleonui III paskutiniaisiais Krymo karo mėnesiais. Švedija būsimoje taikos konferencijoje pageidavo apriboti Rusijos laivyną Baltijos ir Baltojoje jūrose, atgauti Alandus arba bent gauti jų demilitarizavimo garantijas. Pastarajam tikslui pasiekti Paryžiaus taikos konferencijoje (vykusioje po Krymo karo) Švedija turėjo patikimą sąjungininką — Didžiąją Britaniją, kuri buvo ypač suinteresuota Alandų salyno demilitarizavimo ir nefortifikavimo problema dėl jos laivyno priklausomybės nuo šiaurės Švedijos medienos eksporto per Botnijos įlankos uostus. Sąjungininkams pavyko pasiekti norimą tikslą, ir Alandų salyno demilitarizavimo bei nefortifikavimo 1856 m. konvencija tapo 33-uoju Paryžiaus taikos sutarties straipsniu ir, anot lordo Klarendono, tuometinio Anglijos užsienio politikos vadovo, „Europos viešosios teisės dalimi“⁸.

Rusija, tik būtinybės verčiama 1856 m. sutikusi su Alandų demilitarizavimu ir nefortifikavimu, 1906 m., pasinaudodama Švedijos ir Norvegijos sąjungos nutrūkimu ir tuo klausimu vykusiomis derybomis, pamėgino šio išpareigojimo atsikratyti. Nors oficialieji Londonas ir Paryžius, atrodo, didesnių prieštaravimų tokiam Rusijos sumanymui neturėjo, jam nepritarė Švedijos ir Anglijos parlamentai bei viešoji nuomonė. Todėl 1908 m. Rusijos, Vokietijos, Švedijos ir Danijos pasirašyta Baltijos deklaracija tik užfiksavo status quo Baltijoje. Deklaracija jokios įtakos 1856 m. Paryžiaus konvencijai neturėjo, nes jos nepasirašė Didžioji Britanija ir Prancūzija — 1856 m. susitarimo signatarės.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Alandų klausimu vėl buvo susidomėta. Baigiantis pirmajam karo pusmečiui, Rusijos karinio laivyno vadovybė ėmė pri-

⁷ J. Barros, *min veik.*, p. 2.

⁸ Tėn pat, p. 12.

mygtinai reikalauti įtvirtinti Alandų salyną ir archipelage dislokuoti karines jūrų pajėgas bei pakrančių apsaugos baterijas, nes, salas užėmus Vokietijai, Rusija prarastų kontrolę Botnijos ir Suomijos įlankoms. Apie Rusijos planus informuoti Švediją buvo pavesta šalies užsienio reikalų ministrui S. Sazonovui. Švedija rytų kaimyno planams neprieštaravo, nes kito pasirinkimo ji, kaip ir Rusija, neturėjo.

Karas paskatino diskusijas Švedijoje ir kitose Europos valstybėse dėl pokarinio Alandų likimo. Rusija tuo tarpu laikėsi labai aiškios ir tvirtos pozicijos: jokių garantijų Švedijai duoti negalima, kol nėra aišku, kokį vaidmenį po karo Baltijos regione vaidins Vokietija. Jeigu Vokietija liktų stipri, Rusija neatsisakys salų fortifikavimo.

Įpusėjus karui Baltijos regiono politikoje ėmė ryškėti nauja jėga — nepriklausomybės siekianti Suomija. 1915 m. spalio mėn. į Stokholmą atvyko Suomijos politinių partijų, sudarančių Seimą, atstovų delegacija. Jos kelionės tikslas buvo išsiaiškinti Švedijos pasirengimą suteikti Suomijai karinę pagalbą, pastarajai siekiant išsivaduoti iš Rusijos priklausomybės. Kaip atsilyginimas už tai Švedijai buvo pasiūlytas Alandų salynas. Rusijos pasižadėjimu Švedijai po karo demilitarizuoti salas buvo suinteresuotos ir Anglija su Prancūzija, nenorėjusios tolesnio Švedijos ir Vokietijos suartėjimo bei galimo vienašališko Rusijos išsigalėjimo Baltijos jūroje.

Revoliucija Rusijoje padidino Vokietijos įtaką Švedijoje. 1917 m. pabaigoje Vokietija du kartus siūlė Švedijai okupuoti Alandų salyną. Vokietijos diplomatai tikėjosi Brest-Litovsko derybose su bolševikine Rusija gauti sutikimą salyną perduoti Švedijai. Abu kartus Švedija šių pasiūlymų atsisakė. Ji nenorėjo netekti neutralumo ir būti įtraukta į karą Vokietijos ir jos sąjungininkų pusėje. Antantės valstybės ragino Švediją palaikyti kiek galima geresnius santykius su nepriklausomybę 1917 m. gruodžio 4 d. paskelbusia Suomija ir kartu su ja stiprinti Baltijos šiaurės rytų pakrantėje savo įtaką. Alandiečiams, 1917 m. vasarą pareiškusiems norą susijungti su Švedija, buvo paaiškinta, kad archipelago pokarinis likimas bus svarstomas taikos konferencijoje.

Nors Švedija laikėsi nuostatos, kad salų problema turi būti sprendžiama būsimoje taikos konferencijoje, revoliucija Rusijoje ir artėjančios jos derybos su Vokietija bei pastarosios sąjungininkais atsiliepė nuotaikoms Stokholme. Manyta, kad geriausias būdas apsaugoti Švedijos interesus yra nota kreiptis į Vokietiją, Austriją ir Turkiją, valstybes — 1856 m. Paryžiaus taikos sutarties signatares, reikalaujant, jog jos derybose su Rusija atstatytų pastarosios karo metu pažeistą salų demilitarizavimo statusą. 1917 m. gruodžio 23 d. Švedijos vyriausybė Vokietijai, Austrijai ir Turkijai įteikė notą, kurioje reikalavo Brest-Litovsko derybose apsvarstyti salyno klausimą. Rusijai tokia nota nebuvo įteikta, nes švedai ne-

pripažino bolševikų vyriausybės. Berlynas, vos gavęs šią notą, salyno klausimą tuoj pat iškėlė derybose. L. Trockis atsakydamas į tai pareiškė, kad Suomijos nepriklausomybės paskelbimas neturi nieko bendra su salyno statusu. Vokietijos atstovai derybose tvirtino, kad sprendžiant šį klausimą būtinas Švedijos dalyvavimas. Antantės sostinėse nuotaikos buvo kiek kitokios. Britanijos užsienio politikos vadovai, netikėdami bolševikų ilgaamžiškumu, siūlė neskubėti ir palaukti karo pabaigos derybų ir tikėtis, jog Suomijai susitarus su Rusija dėl pastarosios kariuomenės išvedimo iš salyno, Švedijai nebus sudėtinga susitarti su Suomija, kad ši nugriautų įtvirtinimus. Po analogiškų pareiškimų ir iš Kopenhagos bei Oslo Stokholmas atsisakė idėjos siųsti savo delegaciją į Brest-Litovsko derybas. Brest-Litovsko sutartis numatė, kad Rusijos kariuomenė turi būti išvesta iš archipelago, o įtvirtinimai nugriauti kiek galima greičiau.

Vykstant deryboms alandiečiai 1917 m. gruodžio 25—29 d. salose surengė plebiscitą, kuriame pasisakė už prisijungimą prie Švedijos ir pasirašė analogiško turinio peticiją. Šis dokumentas Stokholme tapo žinomas jau 1918 m. sausio mėnesį, o alandiečių delegacija su minėta peticija karaliaus Gustavo buvo priimta vasario 2 d. Karalius pažadėjo alandiečiams dėti visas pastangas, kad, susitarus su Suomija, jų noras būtų patenkintas. Tuo tarpu opozicijoje buvę Švedijos konservatoriai tvirtino, kad su Suomija susitarti nepavyks ir salas reikia okupuoti. Atsakydamas į šį opozicijos reikalavimą, tuometinis Švedijos ministras pirmininkas N. Edenas sakė, kad, kabineto manymu, Alandų salyno klausimas sprendžiamas vadovaujantis tokiais principais: bet kokie veiksmai neturi neigiamai atsiliepti Švedijos ir Suomijos draugystei; ypač svarbu, kad Suomija pasirinktų skandinaviškąją orientaciją.

Suomijoje prasidėjus maištui ir generolui C. Mannerheimui paprašius padėti Suomijai ginklais, Švedija oficialiai šį prašymą atmetė, aiškindama tai savo neutralumu ir kairiųjų vyriausybės partijų ideologine nuostata. Tačiau Švedijos vyriausybė leido privatiems prekybininkams tiekti ginklus Suomijai. Švedijos užsienio reikalų ministras J. Hellneris kategoriškai pasisakė prieš Švedijos dalyvavimą kokiose nors karinėse operacijose. Tačiau, pabrėždama savo ypatingą palankumą Suomijai, Švedija siūlė tarpininkauti sprendžiant konfliktą tarp Suomijos ir Rusijos.

Vasario mėnesį Stokholmą pasiekė Alandiečių prašymai apginti juos nuo Rusijos savavaliaujančios įgulos siautėjimų. Švedijos vadovybė, pasitelkusi Rusijos agentą V. Vorovskį, Stokholme atstovavusį bolševikinei Rusijai, susitarė su įgula, kad ši pasitrauks į Rusiją. Tačiau viską sukliudė Suomijos Nyštato korpusas. Tarp rusų ir suomių prasidėjo mūšiai, kuriuos nutraukti pavyko tik vasario pabaigoje. Tada buvo sutarta, kad pirmieji į tėvynę per Švediją bus išgabenti suomiai, o paskui ir rusai. Alandiečiams paprašius, kad jų apsaugai būtų atsiųsti Švedijos kariai, tai nedelsiant buvo įvykdyta.

Švedijos kariuomenės išsilaipinimas Alanduose Suomijos buvo įvertintas kaip pirmasis pagalbos žingsnis, tačiau nusistebėta, kodėl Stokholmas dėl tokio žingsnio nepasikonsultavo su ja, ir tai pasėjo tarp Suomijos ir Švedijos nepasitikėjimo sėklą.

Nutrūkus deryboms Brest-Litovske regione aktyviai ėmė reikštis Vokietija, ketindama užimti Latviją, Estiją ir Suomiją. Vasario 14 d. Švedija buvo paprašyta iš Alandų salyno regiono atitraukti visus savo karinius laivus ir kariuomenę, kad vokiečiams išsilaipinant nekiltų jokių konfliktų. Švedija neketino tokiam reikalavimui paklusti ir privertė Vokietiją sutikti dėl „okupacinių zonų“ salyne pasiskirstymo. Taigi Alandų salyne atsirado dar viena svetima kariuomenė.

Tokia įvykių eiga Švedijos užsienio reikalų ministrui Hellneriui kėlė nemaža rūpesčio. Jį neramino galimas konfliktas tarp švedų ir vokiečių kariuomenių, be to, Švedijos ekspedicijos humanitarinis pobūdis buvo klaidingai suprastas ir Suomijoje, ir Antantės šalyse. Todėl Hellneris buvo linkęs atšaukti kariuomenę iš salyno kiek galima greičiau. Švedijos kabinetas kovo pradžioje nusprendė, kad švedai pasitrauks tuoj po to, kai archipelagą paliks Rusijos įgula. Suomiją nuspręsta paskatinti, kad ši nedelsiant imtųsi griauti įtvirtinimus salyne. Apie šį sprendimą buvo pranešta Vokietijai, ir ji buvo pakviesta kartu su Švedija ir Suomija atkurti 1856 m. susitarimais nustatytą salyno statusą. Vokietija sutiko tartis dėl įtvirtinimų nugriovimo tik Rusijai ratifikavus Brest-Litovsko sutartį. Iki to, Vokietijos teigimu, Švedijos įgula turėjo likti salose.

Toliau sekė lemtingas Švedijos ir Suomijos santykiams įvykis. Alandiečiai kreipėsi į Suomiją, Vokietiją ir Švediją, prašydami, remiantis tautų apsisprendimo teise, salyną atiduoti Švedijai, bet prieš tai Vokietijos ir Švedijos kariuomenėms prižiūrėti surengti plebiscitą. Į šį pareiškimą Suomija reagavo labai aštriai ir vienareikšmiškai, teigdama, kad alandiečių separatinės nuotaikos — Švedijos kariuomenės buvimo salyne rezultatas, o pats kariuomenės išlaipinimas tėra pagalbos skraiste pridengtas ketinimas jėga užvaldyti archipelagą. Pareikalauta nedelsiant išvesti Švedijos kariuomenę iš salų ir įtvirtinimų nugriovimo klausimą spręsti tik po to.

1918 m. balandžio 22 d. Švedijos ambasadorius Suomijoje C. G. Westmanas ir Suomijos užsienio reikalų ministras H. Renvallis pasirašė sutartį dėl Alandų salų įtvirtinimų nugriovimo. Sutartimi Suomija pripažino Švedijos teisę reikalauti, kad būtų atkurtas 1856 m. režimas salyne ir nugriauti ten įtvirtinimai, ir sutiko šiuo klausimu sudaryti sutartį su Švedija ir Vokietija. Švedija savo ruožtu išipareigojo išvesti kariuomenę iš salų. Derybos prasidėti turėjo tuoj po švedų karių evakuavimo iš salyno. Po savaitės Helsingforsui buvo pranešta apie Švedijos kariuomenės išvykimą iš Alandų, o Suomija pareiškė apie pasirengimą deryboms. Suomijos pozicija buvo pakankamai motyvuota: įtvirtinimų nugriovimą numatė Suomijos ir

Vokietijos taikos sutartis. To paties reikalavo ir Švedija. Dėl Vokietijos delsimo derybos prasidėjo tik rugpjūčio antroje pusėje. Daugiau nei keturis mėnesius trukusiose derybose daugiausia diskutuota dėl to, ką ir kada reikia nugriauti, kas griaus įtvirtinimus ir kas už tai mokės. Suomia reikalavo nugriauti tik pačius įtvirtinimus, neliečiant rusų nutiestų kelių ir telefono linijų. Jie taip pat nenorėjo mokėti už šiuos darbus, nes nugriovus įtvirtinimus ir taip turės padidėti šalies gynybos išlaidos. Savo susirūpinimą dėl prasidėjusių derybų aktyviai reiškė Rusija. Pareiškimuose Švedijos ir Vokietijos vyriausybėms bolševikai, remdamiesi susitarimais tarp alandiečių ir rusų įgulos bei Brest-Litovsko sutartimi, kategoriškai reikalavo dalyvauti minėtose derybose. Rusija teigė, kad ketinamas naikinti turtas yra jos nuosavybė, o ir pačios Alandų salos jai yra ypač svarbios⁹.

Deryboms tęsiantis ir Vokietijai akivaizdžiai pralaimint karą, Suomija buvo privirsta visais minėtais klausimais daryti nuolaidas Švedijai. 1918 m. gruodžio 30 d. buvo pasirašyta trišalė sutartis dėl įtvirtinimų Alandų salyne nugriovimo. Šį darbą turėjo atlikti Suomijos, Švedijos ir Vokietijos kariai.

Nors karas Europoje baigėsi ir salyno įtvirtinimų klausimas išsprendė palankiai Švedijai, pagrindinė problema, t.y. salų priklausomybė, liko atvira.

Švedija pradėjo intensyviai rengtis būsimajai taikos konferencijai, kurioje tikėjosi atgauti Alandus. Stokholmas manė, kad sąjungininkai įvertins jos neutralumą karo metu. Švedijos karinio jūrų laivyno ministro E.K. Palmstierna'os paakinti alandiečiai, praėjus dešimčiai dienų po paliaubų tarp kariaujančiųjų šalių pasirašymo, kreipėsi į sąjungininkų vyriausybes, prašydami Alandų salyno ateitį svarstyti remiantis tautų apsisprendimo teise.

Paryžiaus Taikos konferencija

Pirmieji alandiečių pareiškimo atgarsiai sąjungininkų sostinėse nei vienai, nei kitai pusei nebuvo labai palankūs. Paryžius pirmenybę teikė plebiscitui, kuris turėjo nuspręsti salyno likimą. Britanija siūlė, kad Švedija už salyną perleistų Suomijai dalį savo teritorijos šiaurėje, kurioje gyvena suomia, arba nuostolius kompensuotų pinigais. Italija buvo tvirtai nusiteikusi prieš klausimo sprendimą plebiscitu, nes tautų apsisprendimo principo taikymas sprendžiant Tirolio ir Adrijos pakrantės problemas būtų ne Italijos naudai.

Rengiantis taikos deryboms Paryžių ir Londoną aplankė Mannerheimas, norėdamas sužinoti šių valstybių politikų nuomones dėl salyno problemos sprendimo.

⁹ *Документы внешней политики СССР* (toliau — *ДВП СССР*), т. 1, Москва, 1957, с. 411, 434, 436. 457. 508; т. 2, Москва, 1958, с. 12.

Britanija tvirtai laikėsi savo pasiūlymų. Prancūzijos užsienio politikos lyderiai leido generolui suprasti, kad jie Suomijai būtų palankesni, jeigu ši imtųsi ginti Prancūzijos interesus Baltijos regione.

Pats Mannerheimas manė, kad jeigu salynas būtų atiduotas Suomijai, jam būtų galima suteikti plačią autonomiją, o karo Baltijos jūroje atveju įėjimą į Botnijos įlanką turėtų ginti ir Suomija, ir Švedija. Tačiau švedai šį pasiūlymą iš karto atmetė, nes nenorėjo įsivelti į karą su Rusija galimo jos ir Suomijos konflikto atveju.

Jungtinės Amerikos Valstijos taip pat domėjosi Alandų salomis. Dar 1917 m. rudenį prezidento W. Wilsono nurodymu buvo sudaryta speciali ekspertų komisija, turėjusi parengti siūlymus dėl pokarinio Skandinavijos sutvarkymo. Komisija siūlė, sprendžiant Alandų salyno klausimą, vadovautis strateginiais motyvais.

Tik prasidėjus Paryžiaus Taikos konferencijai, 1919 m. sausio 24 d. Švedija pakvietė generolą Mannerheimą ir Suomijos ministrą pirmininką Carlą Enckellį deryboms į Stokholmą. Tai buvo mėginimas tarpusavio konfliktą išspręsti dvišaliu susitarimu, o ne pasikliauti didžiųjų valstybių valia.

Suomijos vadovai derybose sutarė laikytis nuostatos, jog Alandų klausimas neturi trukdyti užmegzti glaudesnius ryšius su Skandinavijos valstybėmis. Tačiau ir nuolaidų dėl esminių Suomijos interesų nebuvo galima daryti. Suomia siūlė Švedijai vienoje iš salų dislokuoti savo įgulą ir konflikto atveju salas ginti kartu.

Švedija derybose atkakliai kėlė politinį klausimo aspektą — tautų apsisprendimo principą ir priekaištavo Suomijai, kad ši, reikalaujama to paties principo taikymo ginčytinoje su Rusija rytų Karelijoje, atsisako jį taikyti Alanduose. Švedai pasiūlė susitarti dėl K.H. Brantingo, Švedijos socialdemokratų lyderio, dvigubo plebiscito varianto. (Bet kokie pirmojo plebiscito rezultatai turėjo būti patikrinti kitame, po trejų metų surengtame plebiscite ir tik tada galutinai sprendžiama dėl salų priklausomybės.) Suomiams nesutinkant su plebiscito reikalavimu Švedijos derybininkai juos įspėjo, kad, nedarydama nuolaidų, Suomija gali būti izoliuota nuo kitų Skandinavijos valstybių ir netekti Švedijos paramos tarptautinėje arenoje. Derybos baigėsi be rezultatų.

Dabar klausimas galėjo būti išspręstas tik Paryžiaus konferencijoje. Švedija tikėjosi, kad prezidento Wilsono tautų apsisprendimo principo ir didžiulės Brantingo įtakos Europos socialdemokratams dėka konferencija Alandų klausimą spręs palankiai Švedijai.

Tuo tarpu Suomijoje buvo sunkiai įsivaizduojama, kaip tarptautinė konferencija galės svarstyti šį teritorinį ginčą po to, kai daugelis valstybių jau pripažino Suomiją ir jos teritorinį vientisumą.

Taikos konferencija Alandų salyno klausimo sprendimą vilkino. Nugalėtojai negalėjo sutarti, ar Alandų klausimas yra konferencijos kompetencija. Tvirtinta, jog

sprendžiant šį klausimą būtina turi dalyvauti Rusija, ypač jeigu bolševikai neišsilaisys valdžioje. Praktiškai vien Prancūzijos ir Italijos pastangomis archipelago problemos nagrinėjimas buvo atidėtas iki Rusijos klausimo svarstymo, o vėliau perduotas Baltijos komisijai nagrinėti.

Rusija savo poziciją dėl Alandų salyno ėmė reikšti tuoj po Brest-Litovsko sutarties pasirašymo. Pagrindinis protestų, nusiųstų Vokietijos ir Švedijos vyriausybėms, leitmotyvas buvo Rusijos reikalavimas visus su archipelagu susijusius klausimus svarstyti tik jai dalyvaujant¹⁰. 1919 m. spalio 2 d. notoje sąjungininkams ir Švedijai bei Suomijai Čičerinas tvirtino, kad „jokia sutartis tarp Rusijos ir Suomijos teisiškai nenumato pastarosios sienų ir todėl Alandų salyno priklausomybė Suomijai gali būti įteisinta tik sutartimi tarp jos ir Rusijos“. Juo labiau Rusija negali sutikti, kad salos būtų perduotos Švedijai. Dokumente pabrėžiama, kad Alandų salos ypač svarbios Rusijai, o sąjungininkai savavališkai sprenddami salų likimą uzurpuoja jiems nepriklausančią valdžią ir nepaiso tautų, kurias šis klausimas liečia tiesiogiai, valios. Todėl Rusijos vyriausybė atsisako pripažinti bet kokią sprendimą, padarytą be jos pritarimo¹¹.

Baltijos komisijos darbe, ypač 1919 m. vasarą, jautėsi tikėjimas bolševikinės Rusijos vadovybės neilgaamžiškumu, ir tai atsispindėjo jos sprendimuose dėl Alandų salų¹². Pirmajame komisijos pasiūlyme Aukščiausiajai Tarybai, kurį parengė komisijos pirmininkas E. Howardas, buvo teigiama, kad bet koks salų statuso pakeitimas reikalauja Rusijos parašo. Memorandumas perspėjo, kad šis teritorinio ginčo precedentas įklampins taikos derybas į kitus panašius klausimus, todėl jį daug parankiau spręsti Tautų Sąjungoje. Dokumente buvo siūloma salas demilitarizuoti ir neutralizuoti, o saliečiams suteikti plačią autonomiją Tautų Sąjungos priežiūroje¹³.

Toks komisijos siūlymas nepatenkino nei Suomijos, nei Švedijos. Stokholmas piktinosi akivaizdžiu sprendimo vilkinimu, o Helsingforsą neramino galimas Rusijos ištraukimas į derybas. Tačiau oficialų protestą prieš tokį siūlymą pateikė tik Švedija. E. Howardas privačiame pokalbyje su asmeniškai jam pažįstamu Suomijos atstovu Londone O. Donneriu pastarąjį užtikrino, jog Anglija, Prancūzija ir Italija yra nusiteikusios palankiai Suomijai ir Rusijos kortos naudojimas reikalingas tik

¹⁰ Ten pat, t. 1, p. 207, 217—218.

¹¹ Ten pat, t. 2, p. 252—253.

¹² Pirmą kartą Alandų klausimas Baltijos komisijoje buvo nagrinėjamas birželio 13 d., o birželio 12 d. sąjungininkai oficialiai pripažino A. Kolčiako vyriausybę.

¹³ J. Barros, min. veik., p. 167—168.

deryboms dirbtinai vilkinti, norint, kad Alandų klausimo nespėtų Taikos konferencija ir ypač Aukščiausioji Taryba.

Po Švedijos protesto Aukščiausioji Taryba Baltijos komisijai pavedė peržiūrėti savo siūlymus. Antrasis komisijos dokumentas buvo papildytas viena išlyga: jeigu iki baigiantis Taikos konferencijai nepaaiškės politinė Rusijos padėtis, salų klausimą turės išspręsti pati konferencija. Tokia redakcija Švedijai suteikė šiek tiek vilties. Daug daugiau jos švedams suteikė tuo metu išryškėjęs Italijos ir Prancūzijos „bloko“ skilimas ir pastarosios atšalimas Suomijai. Savo apogėjų šis diplomatinis Paryžiaus manevras, kurio priežastis greičiausiai buvo suomių atsisakymas dalyvauti žygyje prieš Petrogradą, pasiekė 1919 m. rugsėjo 25 d., kai G. Clemenceau Prancūzijos parlamente pareiškė: „...jeigu Norvegija gavo Špicbergeną, Danija — Šlezvigą, tai Švedija gaus Alandus“¹⁴.

Helsingforse G. Clemenceau teiginys sukėlė šoką. Ne mažesnę nusistebėjimą pareiškimas sukėlė ir Londone bei Romoje. Anglijos diplomatijos vadovai išreiškė savo nusistebėjimą dėl tokio netikėto Prancūzijos pozicijos pasikeitimo ir tvirtino, jog Britanijos pozicija lieka nepakitusi.

Svarbiausias laimėjimas, kurį Suomijai pavyko pasiekti šioje susikomplicavusioje situacijoje, buvo Clemenceau įtikinimas, kad ir Suomijai, ir taikai Baltijos regione bus daug geriau, jeigu salų statusas nekis. Generolas Mannerheimas per asmeninį pokalbį su G. Clemenceau pastarajam leido suprasti, kad Suomija yra labai reikalinga ir patikima „cordon sanitaire“ šiaurinė dalis. Šis patikinimas turbūt ir priverstė G. Clemenceau generolui pasakyti, jog jo pareiškimas parlamente buvo klaidingai interpretuotas ir kad jis šį nesusipratimą išspręs.

Paskutinės 1919 m. dienos buvo lemtingos ir Alandų klausimo likimui Taikos konferencijoje. Suomija, susigražinusi Prancūzijos paramą, jautėsi saugi. Švedija pagalbos dar mėgino ieškoti Vašingtone — idealizmo citadelėje ir tautų apsisprendimo principo tėvynėje. Deja, JAV Senatui atmetus Versalio sutartį, Amerika nematė galimybių toliau posėdžiauti Paryžiuje ir nerodė jokie ryškesnio susidomėjimo Alandų salų klausimu.

Taigi Taikos konferencija salų klausimo nepajėgė išspręsti.

Alandų klausimo nagrinėjimas Tautų Sąjungoje

Paaikėjus, jog Aukščiausioji Taryba neketina spręsti Alandų salyno klausimo, abi valstybės ėmė rengtis tolesniam galimam ginčo svarstymui Tautų Sąjungoje.

¹⁴ Ten pat, p. 196.

Suomijos Seimas 1920 m. vasario mėn. priėmė platų Alandų autonomijos įstatymą, kuris turėjo pakirsti, kaip manyta Helsingforse, alandiečių separatizmo šaknis.

Švedijos karalius Gustavas aplankė įtakingiausias Europos sostines. Londone monarchui primygtinai buvo tvirtinama, kad geriausia ginčą su Suomija spręsti Tautų Sąjungoje, kuri tuo metu jau buvo realiai funkcionuojanti tarptautinė institucija. Nauja Švedijos vyriausybė, vadovaujama socialdemokrato K.H. Brantingo, ir jos užsienio reikalų ministras E.K. Palmstierna toliau tvirtai gynė šalies interesus Alanduose ir neigiamai vertino klausimo svarstymo Tautų Sąjungoje galimybes. Todėl Palmstierna ėmėsi organizuoti alandiečių delegacijos, vadovaujamos jų lyderių J. Sundblomo ir C. Bjorkmano, apsilankymą pas karalių Gustavą. Gegužės 31 d. alandiečiai monarchui įteikė deklaraciją, kurioje patvirtino savo pasiryžimą siekti susijungimo su Švedija, nevengdami net nepriklausomybės paskelbimo ir prisijungimo prie Švedijos deklaravimo. Analogiško turinio deklaracija buvo įteikta ir Didžiosios Britanijos ambasadoriui Švedijoje C. Barclay. Šia akcija Palmstierna, matyt, siekė dviejų tikslų: mesdamas paskutinį kozirį — Alandų salų nepriklausomybės deklaraciją, kuri neišvengiamai turėjo labai pabloginti Suomijos ir Švedijos santykius, o gal net sukelti karinį konfliktą; priversti Aukščiausiąją Tarybą daryti sprendimą ir išprovokuoti Suomiją, kad ši imtųsi represijų prieš alandiečių lyderius ir tokiai akcijai įvykus turėti puikų argumentą tolesnėms diskusijoms, net ir Tautų Sąjungoje.

Tolesnė įvykių eiga parodė, kad Palmstiernai pavyko pasiekti tik antrojo tikslo. Sundblomas ir Bjorkmanas buvo suimti, kai Suomijos vyriausybės delegacijos apsilankymo Alanduose metu atvirai pareiškė, jog archipelago gyventojai atsiskaiko priimti jiems suteiktas autonomijos teises ir atkakliai sieks susijungti su Švedija. O tolesnį Alandų salų klausimo sprendimo likimą, atrodo, ir Londone, ir Paryžiuje nulėmė motyvai, kuriuos savo pranešime lordui Cursonui išdėstė Anglijos ambasadorius Suomijoje G. J. Kidstonas. Jis samprotavo, jog plebiscitas, be abejo, salų likimą nulems Švedijos naudai. Istoriskai, geografiškai ir administraciškai salos priklauso Suomijai. Plebiscito surengimas ir jo rezultatų pripažinimas gali tapti precedentu, kai, vadovaudamosi apsisprendimo principu, daugelis tautinių, kompaktiškai kaimyninėse valstybėse gyvenančių mažumų panorės atsiskirti nuo vienos ir prisijungti prie kitos valstybės. Todėl ambasadorius siūlė, kad Aukščiausioji Taryba pareikštų, jog šis klausimas nėra jos kompetencija, ir pasiūlytų valstybėms paskirti bešališką stebėtoją, kuris, vietoje išnagrinėjęs situaciją, nurodytų sprendimą. Praktiškai analogišką atsakymą Švedijos ambasadoriui Londone grafui H. Wrangeliui davė ir lordas Cursonas, siūlydamas, kad Alandų salų klausimą Švedija, kaip Tautų Sąjungos narė, pateiktų naujai tarptautinei organizacijai.

Suėmus alandiečių lyderius kaimyninių valstybių santykiai pasidarė labai įtempti. Tokiomis aplinkybėmis Švedijos užsienio reikalų ministras Palmstierna Britanijos ambasadoriui pareiškė, kad didžiosioms Europos valstybėms atsisakius spręsti Alandų klausimą, Švedijoje labai blėsta pasitikėjimas vyriausybe ir sena šalies partnere Didžiąją Britanija. Palmstiernos teigimu, archipelago klausimas gali sukelti vyriausybės krizę, o naujoji šalies vadovybė gali pakeisti tradicinę šalies vakarietišką orientaciją. Žodžiu, „klausimas buvo ypač svarbus ir taikai Baltijoje, ir Britanijos pozicijoms Švedijoje“¹⁵. Toks pareiškimas paskatino Britaniją skubėti. Londone buvo nuspręsta, kad Didžioji Britanija pateiks Alandų salų klausimą svarstyti Tautų Sąjungai. Cursono pareiškime, vadovaujantis Tautų Sąjungos statuto 11 straipsniu, buvo atkreipiamas Tautų Sąjungos Tarybos dėmesys į Alandų klausimą, kaip į „aplinkybę, darančią įtaką tarptautiniams santykiams ir gresiančią sugriauti tautų tarpusavio pasitikėjimą, kuriuo grindžiama taika“¹⁶. Tolesniam klausimo svarstymui Tautų Sąjungoje pritarė ir Prancūzija. Švedijai Britanijos iniciatyva taip pat buvo priimtina, nes tai neigė suomių tvirtinimą, kad problema yra tik Suomijos vidaus reikalas. Suomijai tokia įvykių raida irgi buvo palanki, nes leido atitolinti sprendimą, aprimti aistroms, nublankti tautų apsisprendimo principo aktualumui.

Pirmą kartą Alandų salų klausimas buvo nagrinėjamas Tautų Sąjungos Tarybos posėdyje Londone 1920 m. liepos pradžioje. Posėdžiui pirmininkavo L. Bourgeoisas. Švedija laikėsi savo tradicinės pozicijos ir reikalavo Alandų likimą spręsti remiantis plebiscito metu pareiškiamą alandiečių valia. Suomija šį klausimą traktavo dviem aspektais — salų suverenumo ir kariniu. Dėl salų demilitarizavimo Suomija visiškai sutiko, o dėl salų suverenumo — tvirtino, jog salos neabejotinai yra Suomijos suvereni dalis. Tad salų klausimas yra Suomijos vidaus reikalas ir Tautų Sąjungoje nesvarstytinas. Išklausiusi alandiečių atstovų pareiškimus bei gavusi K.H. Brantingo raštišką paaiškinimą, kad Švedija 1918 m. pripažino tik teisėtą Suomijos vyriausybę, tačiau tai nereiškia, jog pripažįstama suvereni šalies teritorija, Taryba, abiem ginčo šalims sutikus, nusprendė sudaryti trijų tarptautinės teisės specialistų komisiją, kuri atsakytų į du klausimus: ar Alandų salų klausimas yra tik Suomijos vidaus reikalas ir ar tebegalioja 1856 m. Paryžiaus konvencija dėl salyno demilitarizavimo¹⁷.

Tarybos nariai tikėjosi, kad teisininkų komisija nuspręs, jog salyno klausimas yra Suomijos vidaus reikalas, ir Tarybai neteks jo spręsti.

Teisininkų komisiją sudarė: F. Larnaude, Paryžiaus universiteto teisės fakulteto dekanas, komisijos prezidentas, prof. A. Struyckenas, Olandijos karalystės valsty-

¹⁵ Ten pat, p. 255.

¹⁶ Tautų Sąjungos paktas, A. Jaščenka, *Tarptautinės teisės kursas*, t. 1, Kaunas, 1931, p. 697.

¹⁷ Resolution of the Council of the League of Nations, *League of Nations. Official Journal. Special Supplement*, No. 3, 1920, October, p. 4.

bės kancleris, ir M. Huberas, Šveicarijos politinio departamento patarėjas¹⁸. Komisija posėdžiavo daugiau nei mėnesį ir 1920 m. rugsėjo 5 d. Tautų Sąjungos Tarybai pateikė savo išvadas. Komisija tvirtino, kad tautų apsisprendimo principas nėra pozityvi tarptautinės teisės norma ir negali būti taikomas jokiai suvereniai valstybei. Tačiau būna atvejų, kai valstybės padėtis yra „de facto“, bet dar ne „de jure“. Tada, esant „de facto“ situacijai (tveriantis naujai valstybei, karo, revoliucijos atveju), tautų apsisprendimo principas gali būti taikomas. Toliau komisija teigė, kad iki 1918 m. gegužės mėn. situacija Suomijoje buvo tik „de facto“ ir tuo metu Alandų salų gyventojų pareikštas noras savo likimą spręsti plebiscitu nėra vien Suomijos vidaus reikalas. Nepalankiausia Suomijai komisijos išvadų dalis buvo suformuluota taip: „Diskusija dėl Alandų salų išaugo iš „de facto“ situacijos, kurią sąlygojo pereinamasis laikotarpis, atsiradęs dėl separatinio salų gyventojų judėjimo ir karinių įvykių, kurie vyko Suomijai atsiskyrus nuo Rusijos imperijos, kai Suomija dar nebuvo įgijusi aiškiai apibrėžto valstybingumo. Vadinas, diskusija pagal tarptautinę teisę nėra vien Suomijos vidaus jurisdikcija, ir Tautų Sąjungos Taryba pagal statuto 15 straipsnio 4 paragrafą gali teikti rekomendacijas, kurias laiko pakankamomis ir būtinomis“¹⁹. Į antrąjį jai iškeltą klausimą — ar tebegalioja 1856 m. konvencija dėl Alandų salų demilitarizavimo ir nefortifikavimo — komisija atsakė teigiamai, pabrėždama, kad šis dokumentas yra europinės reikšmės ir kiekviena valstybė, perimanti Alandų salas, perima ir konvencijoje numatytus įpareigojimus²⁰.

Teisininkų komisijai paskelbus išvadas, Suomijos vyriausybę apėmė nevilts. Vienu metu net buvo svarstoma galimybė visai nedalyvauti tolesniuose Tautų Sąjungos Tarybos posėdžiuose. Įvertinus, kad tokia pozicija gali rimtai komplikuoti šalies ir tarptautinės organizacijos santykius, jos buvo atsisakyta. Suomijos vyriausybė pareiškime Tautų Sąjungos Tarybai nepripažino teisininkų komisijos teiginių, kad 1809 ir 1917 m. įvykiai Alanduose tam tikram laikui eliminavo Suomijos suverenitetą salyne. Suomia tvirtino, kad Alandai visada buvo neatskiriama jų šalies dalis²¹. Helsingforsas nepritarė teisininkų išvadoms, nes jose daug faktinių ir teorinių klaidų, ir neketino niekada atsisakyti savo suvereniteto saloms²².

¹⁸ Ten pat, p. 5.

¹⁹ Ten pat, p. 14.

²⁰ Ten pat, p. 19.

²¹ Preliminary observations by the Finnish minister on the report of the Committee of jurists, *League of Nations. Official journal*, 1921, No. 1, p. 66—75.

²² Communication from the Finnish Government, ten pat, p. 78.

Tautų Sąjungai dabar reikėjo numatyti, kaip toliau svarstyti Alandų salyno klausimą. Išeitį pasiūlė Prancūzija ir Didžioji Britanija. Naujasis Anglijos atstovas Taryboje Herbertas A.L. Fisheris Tautų Sąjungos Generaliniam Sekretoriui E. Drummondui pareiškė, kad teisininkų komisijai įvertinus juridinius klausimo aspektus, vertėtų sudaryti tyrimų komisiją politinei klausimo pusei nagrinėti. Generalinis Sekretorius tokiam pasiūlymui pritarė.

Kadangi įtakingiausių Tarybos narių nuomonės dėl tolesnio svarstymo tvarkos iš esmės sutapo, Paryžiaus rugsėjo mėn. posėdžiuose buvo nutarta, kad Alandų klausimas priklauso Tarybos kompetencijai, ir nuspręsta sudaryti politinę komisiją, „pateiksiančią būtinus faktorius, kuriais Taryba galėtų pagrįsti savo rekomendacijas dėl Alandų salų klausimo sprendimo“²³.

Buvo gana sudėtinga parinkti asmeninę sudėtį dėl jai keliamų politinių uždavinių. Didžioji Britanija ir Prancūzija, nepaisydamos E. Drummondo prieštaravimų, komisijoje dalyvauti atsisakė. Preliminariai buvo numatyta, kad į komisiją įeis Belgijos, Šveicarijos ir Italijos atstovai. Tačiau Anglijos siūlymu vietoj Italijos komisijoje dalyvauti buvo pasiūlyta JAV atstovui. Taigi lemiamus sprendimui siūlymus parengusioje komisijoje nebuvo atstovaujama nė vienai stambiausiai Europos politinei jėgai.

Tyrimų komisija, kurią sudarė Abramas I. Elkus, buvęs JAV ambasadorius Osmanų imperijoje, baronas E. Beyensas, buvęs Belgijos užsienio reikalų ministras, ir F. Calonderis, buvęs Šveicarijos respublikos prezidentas, detalai išnagrinėjo visus ginčo šalių pateiktus dokumentus ir pareiškimus, išklausė alandiečių delegaciją, apsilankė Stokholme, Helsingforse ir Alandų salose.

Švedijos vyriausybė manė, kad Alandų salų klausimas savo kilme iš esmės yra grynai tarptautinis ir, kaip galintis sutrikdyti tarptautinius santykius ir tautų savitarpio supratimą, visiškai priklauso Tautų Sąjungos kompetencijai. Nuo žmonijos istorijos pradžios salyne gyveno ir gyvena švedai, o salos yra natūrali jungtis tarp dviejų skirtingose Botnijos įlankos dalyse buvusių Švedijos karūnos dalių. 1809 m. Švedija buvo priversta Rusijai atiduoti Suomiją, ir nors nugalėtieji visai stengėsi, kad siena tarp Rusijos ir Švedijos eitų į rytus nuo Alandų salų, nugalėtojai pasiėmė tai, kas jiems atrodė esant būtina. Iki revoliucijos Rusijoje alandiečių noras susijungti su Švedija buvo neįmanomas. Naujomis sąlygomis absoliuti salų gyventojų dauguma keletą kartų patvirtino savo ryžtą tapti Švedijos dalimi. Apie tai jie paskelbė tarptautiniu mastu. Švedija pripažino Suomiją be jokių išlygų, tačiau tai nereiškia, kad Švedijos vyriausybė atsisako paremti teisėtus alandiečių reikalavimus, nes jie buvo pareikšti iki pripažinimo. Nesėkmingai pasibaigus dvišalėms

²³ J. Barros, min. veik., p. 295.

deryboms ir klausimo neišsprendus Paryžiaus Taikos konferencijoje, po alandiečių vadovų suėmimo ir Suomijos kariuomenės išsilaipinimo salose labai pablogėjus kaimyninių valstybių santykiams, Švedija tikėjosi, kad šis klausimas bus greitai išspręstas, vadovaujantis tautų apsisprendimo principu. Šis principas, Švedijos nuomone, salose yra taikytinas, nes salynas sudaro atskirą vienetą, yra etniškai vienyti ir, nors nuo Švedijos jį skiria Kvarkenų sąsiauris, didžiausia salyno sala Fasta Alanda yra arčiau Švedijos nei Suomijos. Salas priskyrus Švedijai, pastaroji išipareigojo laikytis 1856 m. konvencijos sąlygų ir sutiko su visiškai archipelago neutralizacija. Neutralizacija atitinka Europos interesus — Baltijoje palaikyti jėgų pusiausvyrą, o salose neturėti karinių pajėgų galės tik ta valstybė, kuriai vietos gyventojai bus visiškai lojalūs²⁴.

Suomijos vyriausybė²⁵ ir visuomenė (pažymėtina, kad tai ir švedų mažumos Suomijoje atstovai²⁶), atrodo, turėjo svaresnių argumentų. Geologiškai ir geografiškai salynas yra Suomijos žemyno tęsa. Ypač intensyvi komunikacija vyksta tarp salų ir kontinentinės Suomijos. Nuo Švedijos salas skiria giliavandenis, neužšalantis Kvarkenų sąsiauris, kuris yra natūrali siena tarp dviejų valstybių. Alandų salų gyventojų daugumą sudaro švedai (25 tūkst. žmonių), kurie yra sudėtinė Suomijos švedų mažumos (400 tūkst. žmonių) dalis, ekonomiškai ir kultūriškai susijusi ne su Švedija, o su Suomijos švedų bendruomene. Alandiečių atplėšimas nuo jos gali turėti neigiamų pasekmių. Administraciškai salos visada buvo Abo provincijos dalis. Salynas yra neatsiejama Suomijos ūkinės infrastruktūros dalis. Politškai alandiečiai visada reikėsi kaip suomių nacijos dalis, o 1917 m. pasireiškęs separatizmas tėra pereinamojo laikotarpio reiškinys, sietinas su pergyventu rusifikavimu ir suirutė. Tuo tarpu nepriklausomos Suomijos 1919 m. liepos 19 d. konstitucija mažumoms garantuoja plačias laisves. Strategiškai salynas Suomijai taip pat yra daug svarbesnis. Salos kontroliuoja laivininkystę Suomijos ir Botnijos įlankoje. Jeigu salynas atitektų Švedijai, Botnijos įlanka pavirstų „Švedijos ežer“. Todėl tarptautiniu aspektu yra svarbu, kad skirtingi įlankos krantai priklausytų skirtingoms valstybėms. Suomijai archipelagas svarbus ir ekonominio saugumo prasme. Tarp daugybės mažų salų ir uolų einanti siena būtų praktiškai nekontroliuojama. Suomijos vyriausybė nepritarė plebiscitui, nes šiuo atveju konfliktas yra ne tarp dviejų tautų, o tarp dalies tautinės mažumos norų ir šalies ekonominio ir karinio saugumo. Plebiscitas nepriimtinas ir dėl to, kad salų atskyrimas pakirs Suomijos respublikos egzistavimo pagrindus, pavers niekiniu tarptautinį Suomijos pripažinimą.

²⁴ Correspondence relating to the Question of the Aland Islands: The Swedish Case, *League of Nations. Official journal. Special Supplement*, No. 1, 1920 August, p. 16—24.

²⁵ Correspondence relating to the Question of the Aland Islands: The Finnish Case, ten pat, p. 4—9.

²⁶ Min. J.J. Sederholmo, R. Hermansono, Hj. J. Procopė's, R.A. Wrede's, H. Hjarde's publikacijos.

Taip pat buvo akcentuojama, kad Švedijos reikalavimai — Suomijos nepriklausomybės paniekimas, galintis paskatinti Rusijos intrigantus reikalauti Suomijos sienų peržiūrėjimo. Teigta, kad Suomija, be oficialios Švedijos pagalbos likvidavusi bolševikinį maištą, akivaizdžiai pademonstravo savo gyvybingumą ir užsirekomendavo kaip patikimas Vakarų pasaulio šiaurės rytų forpostas.

Komisijai pradėjus darbą, Švedijoje pasikeitė vyriausybė. Naujasis nepartinis (rinkimuose nugalėjusiems valstiečių sąjungai ir konservatoriams nesugebant suformuoti pastovaus kabineto) barono L. de Geero kabinetas buvo mažiau nei K.H. Brantingo vadovaujama vyriausybė suinteresuotas salų klausimu. Politinei komisijai lankantis Stokholme, naujasis premjeras tik kartą pabrėžė, kad komisijos sprendimas jokių būdu neturi provokuoti karinio konflikto.

Tuo tarpu komisijos apsilankymas Helsingforse Bayensui, Calonderiui ir Elkusui paliko daug geresnį įspūdį. Kaip vėliau komisijos prezidentas Bayensas prisipažino Britanijos pasiuntiniui Suomijoje G. J. Kidstonui, dar prieš išvykdamas į Alandus jis jau buvo apsisprendęs dėl teiksimų išvadų. Jam didžiulį įspūdį padarė nepasitenkinimas, kurį Suomijoje sukėlė Alandų salų klausimas, be to, jis akivaizdžiai įsitikino, kad salos geografiškai priklauso Suomijai. Komisijos prezidentas nusprendė, jog ši klausimą reikia spręsti taip, kad jis kuo mažiau keltų grėsmę taikai Baltijoje, ir nekreipti dėmesio į teorinius samprotavimus. Jis dar galėjo pridurti (bet to nepadarė), kad jam, belgui, nevaržomas apsisprendimo principas nebuvo patrauklus. Panašiai samprotauti galėjo ir Calonderis. Antra vertus, Suomijai, kaip parodė 1918 m. įvykiai, labiau nei Švedijai patiko „cordon sanitaire“ idėja. Komisijos nariai europiečiai šiek tiek nuogastavo dėl amerikiečių atstovo, tačiau veltui. A.I. Elkus pritarė pirmųjų dviejų nuomonei, juolab kad ir prezidentas Wilsonas sprendžiant Tirolio klausimą strateginiais motyvais jau kažkiek kitaip traktavo tautų apsisprendimo principą²⁷. „Aš manau, — rašė Elkus JAV valstybės sekretoriui Ch.E. Hughesui, — kad Suomija turi būti palaikoma kiek galima stipriau ir dėl to, kad suomiai yra aktyvi, energinga ir darbšti tauta, ir dėl to, kad ji yra užtvara prieš iš Rusijos sklindančias doktrinas“²⁸. Taigi nugalėjo praktiškumas.

Politinė komisija, paneigusi teisininkų išvadą dėl Suomijos suverenumo saloms pertrūkio šalies nepriklausomybės pradžioje ir pakartojusi aukščiau pateiktus Suomijos argumentus dėl salyno ekonominės ir strateginės svarbos jai, siūlė nekeisti esančios padėties. Švedų mažumai komisija siūlė suteikti tokias garantijas: mokymas pradinėse ir technikos mokyklose vyksta tik švedų kalba; alandiečiams sutei-

²⁷ J. Barros, min. veik., p. 310—311.

²⁸ Ten pat, p. 312.

kiamo absoliuti pirmenybė įsigyjant žemės valdas salose; imigrantams iš žemyninės Suomijos rinkimų teisė suteikiama tik po penkerių metų; alandiečiams suteikiama teisė Helsingforso vyriausybei teikti kandidatūras salų gubernatoriaus vietai užimti. Komisija taip pat siūlė salyno gyventojams suteikti galimybę tiesiogiai kreiptis į Tautų Sąjungą, jeigu jų teisės būtų pažeidinėjamos.

Tyrimų komisija patvirtino teisininkų išvadą, kad 1856 m. konvencija galioja, tačiau pasiūlė pakeisti ją nauju, griežtesniu, visų suinteresuotų šalių pasirašytu susitarimu.

1921 m. gegužės 10 d. komisijos išvadas sužinojo abi ginčo pusės. Jau kitą dieną Švedijos pasiuntinys Londone E. K. Palmstierna lordui Curzonui pareiškė, kad Švedija nesutiks su komisijos išvadomis, o H. Wrangelis, tuometinis šalies užsienio politikos vadovas, teigė, jog komisijos išvadų argumentai yra labai silpni ir jis negalys suprasti, kodėl priežastis salas atiduoti Suomijai yra jos pergalė prieš bolševikus.

Suomija komisijos išvadas buvo pasirengusi priimti su dviem išlygom: alandiečiams neturėjo būti suteikta teisė tiesiogiai kreiptis į Tautų Sąjungą (šiam Suomijos reikalavimui pritarė ir Didžioji Britanija, maniusi, kad tai leis vėl ir vėl atnaujinti ginčą, todėl reikalavimas be didesnių sunkumų buvo atmestas); salų gubernatoriaus kandidatūrą siūlyti gali ir Suomijos vyriausybė.

Tolesnė Alandų klausimo svarstymo procedūra buvo suderinta uždarame Tarybos posėdyje Drummondo kabinete. Britanijos atstovui H.A.L. Fisherui ir sergantį L. Bourgeoisą pavaduojančiam G. Hanotaux'ui buvo pavesta susitikti su K.H. Brantingu ir pranešti, jog Taryba priims politinės komisijos pranešimą ir reikalaus salų neutralizavimo. Kitą dieną minėti Tarybos nariai susitiko su Brantingu ir supažindino jį su Tarybos nuomone.

Po dviejų valandų, jau paties Fisherio pakviestas ir išpėtas nesinaudoti pagrindiniais viešbučio laiptais, į susitikimą su Fisheriu ir Hanotaux atvyko C. Enckellis. Jam buvo pareikšta, kad Fisheris drauge su Hanotaux Tarybai pasiūlys rezoliuciją, Alandų suverenumą pripažįstančią Suomijai ir numatančią salyno neutralizavimą ir papildomas garantijas jo gyventojams. Todėl abu diplomatai, prieš pateikdami projektą Tarybai, norėjo žinoti, ar Suomija sutiks su tokiu rezoliucijos turiniu ir ar ji yra pasirengusi bendradarbiauti. C. Enckellis nedvejodamas sutiko su visais reikalavimais.

Lemtingas Švedijai Tarybos posėdis įvyko birželio 23 d. popietę. Posėdžio, kuriam pirmininkavo Tarybos prezidentas, Japonijos atstovas Kikujiro Ishii, pradžioje buvo atmestas Švedijos reikalavimas dar kartą išklausti teisininkų komisiją. Tada Brantingas, tikėdamasis, kad suomia nuogaštaus dėl teisininkų komisijos 1920 m. rugsėjo mėn. išvadų ir pareikalaus kokių nors išlygų, paklausė Enckel-

lį, ar Suomijos vyriausybė sutiks su Tarybos sprendimais. C. Enckellis, gerai žinodamas, kokio turinio rezoliucijos projektą Tarybai ketinama pateikti, tvirtai atsakė „taip“. Tuomet K. Ishii paklausė, ar Švedija sutiks su sprendimu. Brantingas atsakė, jog „Švedijos vyriausybė yra pasirengusi lojaliai pripažinti, kad Tarybos sprendimas turi visą galią, kurią jam suteikia Tautų Sąjungos statutas“²⁹. Dar kartą išklausiui alandiečių delegaciją, Fisheris paskelbė Tarybos sprendimą: Alandų salos pripažįstamos Suomijai; alandiečiams suteikiamos komisijos siūlytos garantijos; salynas neutralizuojamas, sudarant naują salų neutralizavimo konvenciją. Siūlymui buvo pritarę vienbalsiai³⁰. Brantingas pašoko ir pareiškė, kad jo šalis negali atsisakyti alandiečių mainais į neutralizavimą ir kad tokie mainai įžeidžia Švedijos garbę³¹.

Deja, šis Brantingo prieštaravimas nieko nebereiškė. Švedija kartu su Suomija jau buvo sutikusi priimti Tarybos sprendimą. Tai buvo pasiekta Fisherio ir Hanotauks manevro dėka. Švedija tikėjosi išprovokuoti Suomiją daryti išlygas dėl teisingų komisijos sprendimų ir tokiu būdu pati gauti teisę išlygoms dėl politinės komisijos siūlymų. Tačiau Tarybos diplomatų manevras buvo sėkmingesnis. Birželio 24 d. viešame Tarybos posėdyje minėti sprendimai buvo oficialiai patvirtinti.

Rusijos pozicija ir Vilniaus paralelė

Negalima nagrinėti Baltijos regiono pokario problemų neįvertinus Rusijos pozicijos. Ypač šios valstybės vaidmuo išryškėja sugretinus du Tautų Sąjungoje trečiojo dešimtmečio pradžioje svarstytus klausimus — Alandų ir Vilniaus.

Kaip jau minėjome, apie Rusijos įtaką sprendžiant Alandų klausimą buvo kalbama dar Baltijos komisijos darbe. Rusija 1919 m. spalio mėn. sąjungininkams pareiškė, kad Alandų priklausomybės klausimas tegali būti išspręstas tik jos ir Suomijos sutartimi. Analogiškas reikalavimas buvo išdėstytas ir Rusijos 1920 m. birželio 28 d. notoje sąjungininkų vyriausybėms, pabrėžiant, kad Rusija nepripažįsta jokios „valstybių grupės, besivadinančios Tautų Sąjunga“, sprendimų Alandų klausimu³². Akivaizdu, kad Rusija, kurios dalis iki 1917 m. buvo Suomijos Didžioji Kunigaikštystė, save laikė vieninteliu teisėtu subjektu, galinčiu sutartimi su Suomija spręsti pastarosios teritorijos klausimą. Į bolševikų perspėjimus sąjunginin-

²⁹ Minutes of the Fourteenth meeting of the Council, *League of Nations. Official Journal*, 1921, No. 7, p. 700.

³⁰ Ten pat.

³¹ Ten pat, p. 701.

³² Нота Правительства РСФСР Правительствам Великобритании, Франции, Италии и США (копии Правительствам Швеции и Финляндии), *ДВП СССР*, т. 2, с. 588—589.

kai, atrodo, niekaip nereagavo, bet tokios Rusijos nuostatos paisė. 1920 m. rugsėjo mėn. teisininkų komisijai paskelbus, kad Alandų klausimas nėra išimtinai Suomijos vidaus reikalas, buvo suformuota antra komisija, turėjusi įvertinti politinius klausimo aspektus. Pažymėtina, kad politinės komisijos steigimo idėja priklausė Didžiajai Britanijai ir Prancūzijai. Tuo metu, t.y. 1920 m. spalio 14 d., Rusija ir Suomija pasirašė taikos sutartį³³, iš esmės nulėmusią Alandų salų likimą. Dokumente nėra atskirai aptariamas Alandų klausimas, tačiau preambulėje teigiama, kad Rusija pripažįsta Suomiją Didžiosios Kunigaikštystės sienose. Neabejotina, kad apie sutarties pasirašymą buvo žinoma Europos sostinėse*, ir tas faktas turėjo įtakos Tautų Sąjungos sprendimams. Turbūt nebus pernelyg drąsu teigti, kad Fisherio ir Hanotaux aukščiau minėto diplomatinio manevro su Brantingu ir Encelliu didele dalimi prireikė tam, kad tarptautinės organizacijos lygiu būtų užfiksuotas kompromisas tarp Rusijos siekimo daryti esminę įtaką buvusių imperijos pakraščių likimui ir stambiausių Vakarų Europos valstybių siekimo kiek galima mažiau provokuoti bolševikus. Kompromisas įvyko, ir Rusijai jis buvo priimtinas. Praėjus nepilnam mėnesiui po Tarybos sprendimo dėl salyno priklausomybės Suomijai paskelbimo ir, pradėjus rengti Alandų neutralizavimo konferenciją, Čičerinas Švedijos ir Suomijos vyriausybėms adresuotoje notoje išdėstė savo šalies santykį su Tautų Sąjungos sprendimu. Rusijos vyriausybė stebėjosi, kad ji nėra kviečiama dalyvauti rengiamame forume ir perspėjo, kad „jeigu numatoma pakeisti jų (Alandų salų) priklausomybę, ... niekas negali būti padaryta teisėtai nedalyvaujant Rusijai. „... kadangi pastarosios (Alandų salos) yra Suomijos dalis, Rusijos vyriausybė susilaiko nuo kišimosi. Jeigu salų priklausomybė Suomijai nutrūksta ir jeigu salų tarptautinė padėtis keičiasi koku nors aspektu, Rusija tokiu atveju yra priversta reikalauti dalyvauti sprendimuose“³⁴. Akivaizdu, kad Rusija sutiko su Tautų Sąjungos sprendimu dėl Alandų teritorinės priklausomybės. Šia prasme minėtinas dar vienas dokumentas — Čičerino 1921 m. lapkričio 13 d. nota dešimties valstybių, pasirašiusių Alandų neutralizavimo konvenciją, vyriausybėms. Rusija šiuo dokumentu atsisakė pripažinti tarptautinį salyno statusą nusakantį dokumentą, tačiau pabrėžė, kad būtent ji vienašališkai pripažino salų priklausomybę Suomijai. Taip buvo pabrėžiamas Rusijos politinis svoris ir įtaka regione³⁵.

³³ Ten pat, t. 3, p. 265—281.

* 1920 m. spalio 5 d. Čičerinas Sovietų Rusijos prekybinės delegacijos Londone vadovui L. Krasinui rašė: „Mes dar nežinome, ar pavyks sudaryti bent kukliausią susitarimą, ir reikalų eiga Rygoje ir Jurjeve, be abejo, turės įtakos ir reikalams Londone. Jurjeve taika jau garantuota. Mes užleidome (Suomijai) šiaurės vakarinę Rybačjevo pusiasalio dalį“, ten pat, p. 233—234.

³⁴ Ten pat, t. 4, p. 228—229.

³⁵ Ten pat, p. 494—495.

Visa, kas aukščiau minėta, leidžia daryti prielaidą, kad „Lietuvos“ reikalavimas „taikyti tuos pačius valstybinių nesantaikų sprendimui dėsnius...“ atitinka reikalavimą, sprendžiant Lietuvos ir Lenkijos konfliktą, vadovautis Lietuvos ir Rusijos 1920 m. liepos 12 d. Maskvos sutartimi, kuria suverenios teisės į visą šalies teritoriją buvo perduotos Lietuvos vyriausybei³⁶.

Laikraščio „Lietuva“ logika paprasta ir aiški. Atsikūrusi, savarankiška panorusi būti valstybė su savo buvusiu suverenu sudaro sutartį, kuria įgauna visas teises į sutartą teritoriją. Trečioji valstybė įvykdo akivaizdų agresijos aktą, po kurio dalyje šalies teritorijos paskelbiamas plebiscitas, vėliau konfliktas paliekamas dvišalėms agresoriaus ir jo aukos deryboms. Čia įžvelgiama sąlyginė analogija su Alandų salomis, kurių priklausomybę Švedija siekė spręsti dvišalių derybų ar plebiscito keliu. Tačiau Tautų Sąjunga salyną paliko Suomijai, sutartimi su Rusija jau aptarusiai šį klausimą. Todėl ir Lietuva, kaip rašė laikraštis „Lietuva“, gali ir turi reikalauti taikyti tuos pačius „dėsnius“ sprendžiant ginčą su Lenkija. Vadinasi, Tautų Sąjunga turi priversti Lenkiją iš užgrobtos Vilniaus krašto išvesti L. Želigowskio kariuomenę ir atkurti suverenias Lietuvos teises į šią sritį. Vadovaudamasi tokia logika, „Lietuva“ buvo teisi. Bet, kaip rodo faktai, buvo ir kita logika, kurios, atrodo, nei „Lietuva“, nei Lietuvos diplomatija nepaisė arba nežinojo.

1918 m. rugpjūčio 29 d. Sovietų Rusijos liaudies komisarų tarybos dekreto 3-asis straipsnis skelbė, kad bolševikinė Rusija negrįžtamai anuliuoja visas buvusios Rusijos imperijos vyriausybės sutartis su Prūsijos karalyste ir Austrijos—Vengrijos imperija dėl Lenkijos padalijimų³⁷. Nesiimant spręsti, kokią juridinę reikšmę turėjo šis pareiškimas, politinė dekreto prasmė numanoma — preliminarinėje tautos tarp Rusijos ir Lenkijos sutartyje, pasirašytoje Rygoje 1920 m. spalio 12 d., atsirado teiginys, kad tarp Lietuvos ir Lenkijos yra ginčytinų teritorijų ir jų priklausomybės klausimas gali būti išspręstas tik šių dviejų šalių susitarimu³⁸.

1920 m. spalio 26 d. Tautų Sąjungos Tarybai svarstant Lietuvos ir Lenkijos konfliktą, Lenkijos atstovas S. Askenazy pareiškė, kad Rygos sutartis anuliuoja Maskvos susitarimus. Lietuvos atstovui A. Voldemarui šio pareiškimo neužginčijus, Taryba pagal Rygos sutartį ginčytina tarp Lietuvos ir Lenkijos tapusioje teritorijoje paskelbė plebiscitą³⁹. Ir čia jau matome akivaizdų skirtumą, lygindami didžiųjų valstybių poziciją dėl plebiscito galimybės Alandų salose. Matyt, Europa Maskvos ir Rygos sutarčių santykių vertino kitaip nei Lietuva.

³⁶ Tėn pat, t. 3, p. 29.

³⁷ Tėn pat, t. 1, p. 460.

³⁸ Tėn pat, t. 3, p. 248.

³⁹ Č. Laurinavičius, Kam Lietuvos neįpareigojo Lenkų—Sovietų Rygos sutartis, *Kultūros barai*, 1994, nr. 7, p. 61.

Lietuvai plebiscitas nebuvo priimtinas. Pirma, todėl, kad jokia vyriausybė ir lietuvių tauta niekada negalės atiduoti kam nors spręsti Vilniaus priklausomybės klausimo, nes spręsti jį, — vadinasi, spręsti pačios Lietuvos likimą⁴⁰. Antra vertus, sutikimas plebiscitu spręsti ginčą su Lenkija reikštų, kad atsisakoma Maskvos sutarties nuostatų.

Lietuvos diplomatija reikalavo taikyti tuos pačius dėsnius. Tam reikėjo, kad Rusija aiškiai pažymėtų Lietuvos prioritetinę teisę į Vilnių pagal Maskvos sutartį. Maskva sutiko padėti, bet ne visai ta linkme, kokios tikėtasi Kaune⁴¹. Nei gruodžio 11 d. A. Joffès notoje lenkų kolegai⁴², nei 1921 m. sausio 30 d. G. Čičerino notoje Lietuvos vyriausybei, prieštaraujantys plebiscitui ir tarptautinių karinių dalinių atsiradimui Vilniuje, neužsimenama apie būtinumą iš Vilniaus pašalinti Želigowskio kariuomenę ir atkurti faktinę Lietuvos teisę į jos suverenią teritoriją⁴³. Pagrįstai galima teigti, kad tai buvo pasityčiojimas iš Lietuvos⁴⁴. Tačiau Lietuvai pastaroji nota pasirodė palanki: juk ji buvo sėkmingai panaudota kaip papildomas argumentas prieš plebiscitą⁴⁵. Taip buvo reikalaujama „taikyti tuos pačius dėsnius“, neatsižvelgiant į realią situaciją ir nedarant jokių išvadų iš Tautų Sąjungos sprendimų logikos: 1920 m. spalio pabaigoje — Vilniaus klausimą spręsti plebiscitu, o Maskvai pasipriešinus, 1921 m. kovo pradžioje — jau dvišalėmis Lietuvos ir Lenkijos derybomis. Būtent taip, kaip numatė Rygos sutartis. Vadinasi, Tautų Sąjunga taikė ne Maskvos, bet Rygos „dėsnius“ ir padarė analogišką Alandams kompromisą. Lietuva pralaimėjo. Vilniaus klausimas liko neišspręstas, Rusija Lietuvą išlaikė savo įtakos sferoje.

Apibendrinami atsakykime į klausimą — ar teisus buvo laikraštis „Lietuva“? Ir taip, ir ne. Atrodo, kad Tautų Sąjunga vadovavosi panašiu principu sprendama ir Alandų, ir Vilniaus klausimą — kuo mažiau provokuoti bolševikinę Rusiją. Tačiau Lietuvai toks principas galėjo būti naudingas tik išsprendus koliziją tarp Maskvos ir Rygos sutarčių.

⁴⁰ Dienos klausimu: Pokalbis su viceministru P. Klimu, *Lietuva*, 1920 m. lapkričio 5 d.

⁴¹ Č. Laurinavičius, min. veik., p. 62.

⁴² *ДВП СССР*, т. 3, с. 380—381.

⁴³ Ten pat, t. 4, p. 496—497.

⁴⁴ Č. Laurinavičius, min. veik., p. 62.

⁴⁵ G. Vilkelis, Tautų Sąjungos bandymas plebiscitu išspręsti Lietuvos ir Lenkijos konfliktą, *Lituanistica*, 1994, nr. 1, p. 12.

Summary

VAIDOTAS MAŽEIKA

THE PROBLEM OF THE ALAND ISLANDS; POSSIBILITY TO APPLY PRINCIPLES OF ITS SOLUTION TO THE PROBLEM OF VILNIUS

Article collates matters of the Aland Islands and Vilnius — two post-war problems of the Baltic region, solved by the League of Nations in the beginning of 1920-ties. The aim of the analysis is to specify the factors that had an impact on the decisions of the international institution. The pretext for the collation was the requirement published in the editorial of Lithuanian official daily newspaper „Lietuva“ of 21st May, 1921 and addressed to the League of Nations — to apply the same principles when solving the problem of Vilnius as it was done in the case of Aland Islands.

The problem of the Aland Islands is presented widely, as that problem is almost unknown in Lithuania. Analysis of the procedure of discussing the problem of the Aland Islands by the Council of the League of Nations and Russia's reaction to it allows to make a presumption, that decision of the Council on the Aland question has been determined by the provision of the Russian — Finnish peace agreement of 14th October, 1920, stating that Russia recognises Finland in the boundaries of the Grand Duchy.

Therefore, the requirement of „Lietuva“ „to apply the same principles“ corresponds to the requirement to follow the conditions of the Lithuanian—Russian treaty signed in Moscow on 12th July, 1920 when solving the problem of Vilnius. According to the Moscow treaty, the government of Lithuania was given conditional sovereignty in the country.

However, such a requirement meant that the fact of the Russian—Polish treaty, signed in Riga on 12th October, 1920 was entirely neglected. The Riga document indicated a questionable territory between Poland and Lithuania and stated that this question can be solved only by the two countries concerned.

In its decisions concerning the problem of Vilnius, that is, plebiscite in the questionable territory and, after the protest of Moscow, bilateral negotiations, Council of the League of Nations followed the „principles“ of the Riga treaty, but not those of Moscow.

Therefore aspirations of the Lithuanian diplomacy to follow only the rules of the Moscow treaty caused failure of such a policy. The Vilnius problem remained unsolved and Russia retained Lithuania under its influence.

League of Nations in the procedure of solving the problem of Aland and Vilnius followed the same principle — to avoid to provoke bolshevik Russia as long as possible. Such a principle could be useful for Lithuania only after solution of the collision between Moscow and Riga treaties.

Trumpai apie autorių

Vaidotas Mažeika (g. 1968) 1991 m. baigė Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakultetą. Nuo 1994 m. studijuoja Kauno Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvos istorijos instituto doktorantūroje. Tyrinėjimų sritis — Baltijos regiono saugumo problemos ir Danijos politika Rytų Pabaltijyje XX a. antrajame—ketvirtajame dešimtmėčiuose.